

PIOTR HUBERT RODZIEWICZ*

Szadkowanie w powstaniu styczniowym

STRESZCZENIE | Bieżący rok stanowi 160 rocznicę wybuchu powstania styczniowego: największego, pod względem zasięgu i czasu trwania zrywu narodowego. Autor, na podstawie źródeł archiwalnych, podjął się próby przedstawienia życiorysów dwóch żołnierzy powstania, urodzonych w Szadku. Czytając artykuł, można przenieść się w czasie, chociaż przez chwilę poczuć dramat oraz grozę powstania styczniowego.

SŁOWA KLUCZOWE | powstanie styczniowe 1863 r., Szadek, Błaszki, Ktery, Dobieszków, Lucjan Tatarowicz, Bolesław Kwiatużyński

Citizens of Szadek in January Uprising

SUMMARY | This year we are celebrating the 160th anniversary of the outbreak of the January Uprising 1863: the largest in terms of scope and the longest-lasting national uprising. The author, based on archival sources, attempted to present the biographies of two soldiers of the Uprising, born in Szadek. Reading the article, you can back in time and feel, just for a moment, the tragedy and luridness of the January Uprising.

KEYWORDS | January Uprising 1863, Szadek, Błaszki, Ktery, Dobieszków, Lucjan Tatarowicz, Bolesław Kwiatużyński

Współtworząc mapę mogił powstańców, grobów weteranów powstania styczniowego, miejsc pamięci związanych z wydarzeniami lat 1863–1864 (obecnie powstaje wirtualna mapa¹), autor natknął się na akty zgonu po

* Piotr Hubert Rodziejewicz, mgr, Uniwersytet Łódzki, Instytut Historii. Były pracownik Instytutu Pamięci Narodowej. W ramach Towarzystwa „Strzelec” zajmuje się upamiętnianiem potyczek, bitew i osób związanych z powstaniem styczniowym, e-mail: p.h.rodziejewicz@gmail.com.

1 <https://mapa.powstancystycznowi.pl/index.php/view/map/?repository=styczen&project=styczen> [dostęp: 4.06.2023].

wstańców, którzy urodzili się w Szadku. Artykuł jest próbą oddania hołdu tym młodym ludziom, którzy oddali swoje życie, wierząc, że „kiedy godzina zemsty wybiła”, nie można inaczej się zachować, tylko obowiązkiem jest chwycić za broń i walczyć.

Akt zgonu parafii Strzegocin z 11 lipca 1863 roku zawiera informację, że „w dniu onegdajszym [przedwczorajszym], o godzinie 12 w południe, na polu pod Kterami, poległ Lucjan Tatarowicz vel Józef Kraszewski, podporucznik, adiutant powstańców polskich, lat około dwudziestu mający, syn rodziców z imion i nazwisk niewiadomych”². Jak widać, żołnierz został rozpoznany, najprawdopodobniej przez tych, którzy bitwę pod Kterami przeżyli, być może jednak, zanim zamknął swoje młode oczy na zawsze, wyszeptał jeszcze jak się nazywa.

Kim był Lucjan Tatarowicz? Jak wyglądało jego życie, zanim zakończyła je szabla moskiewskiego kawalerzysty? Na podstawie posiadanych dokumentów, autor spróbuje je Państwu przedstawić. Nie będzie to jednak pełen biogram. Według wiedzy autora, niestety nie zachowała się żadna literatura pamiątnikarska dokumentująca jakim człowiekiem był Lucjan, jak wyglądało jego dzieciństwo, jakich miał kolegów, przyjaciół, jakie zainteresowania, kogo kochał, co czytał, czym się pasjonował. Wiemy z pewnością, że przyszedł na świat w Szadku, 3 stycznia 1844 roku o godzinie 12 w nocy. Jego ojcem był Andrzej Tatarowicz, były oficer Wojsk Polskich, mający wówczas 36 lat, matką natomiast 23-letnia Leokadia ze Szczawińskich. Świadcami chrztu byli znamienici wówczas obywatele miasta Szadek, dziadek Juliana, Kajetan Szczawiński, rejent powiatu szadkowskiego oraz Franciszek Chiżyński, obrońca okręgu szadkowskiego. Rodzicami chrzestnymi Juliana Adama Tatarowicza zostali Walenty Szczepanowski i Gertruda Jadwiga Berezewska, mieszkańcy Szadku³.

Ojciec Lucjana, Andrzej Tatarowicz herbu Łuk, urodzony w Kaliszu, w młodości był żołnierzem 16 Pułku Piechoty Liniowej, pierwotnie noszącego nazwę 2 Pułku Województwa Lubelskiego⁴. W stopniu porucznika brał udział w powstaniu listopadowym, walcząc najprawdopodobniej pod

2 Archiwum Diecezji Łowickiej (dalej ADŁ), Akta stanu cywilnego (dalej: ASC) Parafii Rzymskokatolickiej w Strzegocinie, Katalog zgonu, Zespół 1684d, akt zgonu nr 23/1863.

3 Archiwum Państwowe w Łodzi (dalej APŁ), ASC Parafii Rzymskokatolickiej w Szadku, Księga urodzeń, małżeństw i zgonów (dalej: Księga UMZ) 1808–1920, akt urodzenia nr 61/1844.

4 <https://www.sejm-wielki.pl/b/le.3797.1.2> [dostęp: 4.06.2023].

Tykocinem i pod Ostrołęką w maju 1831 roku⁵. Podobnie jak on walczył w powstaniu dziadek Lucjana, Józef Tatarowicz, kapitan 8 Pułku Wojsk Polskich Księstwa Warszawskiego, kawaler Orderu Wojennego *Virtuti Militari*⁶.

Andrzej Tatarowicz za udział w powstaniu listopadowym został skazany na zesłanie do Słobocka w guberni wiackiej, znajdującej się w północno-wschodniej części europejskiej Imperium Rosyjskiego⁷. Jak długo tam przebywał nie wiadomo, z pewnością jednak po powrocie z zesłania złożył przysięgę wiernopoddańczą carowi, ponieważ później został powołany na stanowisko burmistrza miasta Błaszki⁸. Rodzina Tatarowiczów mieszkała w Szadku przynajmniej od roku 1839. Wówczas rodzice Lucjana zawarli związek małżeński. Trzeba w tym miejscu dodać, że był to ślub Andrzeja Tatarowicza, dzierżawcy majątku w Zaborowie, z szadkowską Leokadią Szczawińską⁹. W styczniu 1847 roku odbył się chrzest siostry Lucjana, Stefanii¹⁰. Później w tym samym roku, urodziła się druga siostra, Adamina. Poród był odbierany już w Błaszczkach¹¹. Możemy więc z całą pewnością powiedzieć, że rodzina Tatarowiczów zamieszkiwała Szadek w latach 1839–1847. Wiemy, że Andrzej Tatarowicz powołany został na stanowisko burmistrza w miejsce nagle zmarłego Józefa Makowieckiego, byłego oficera armii Księstwa Warszawskiego¹². Dwuletnia służba dla dobra miasta i jego mieszkańców to okres niezmiernie trudny. Błaszki dotknęła epidemia cholery i głód¹³. Z pewnością tragiczne zdarzenia miały wpływ na zdrowie Andrzeja Tatarowicza, być może były przyczyną wczesnego zgonu. Zasłużony żołnierz, patriota, urzędnik państwowy zmarł w 1849 roku w wieku zaledwie 41 lat¹⁴. Rodzina, nie mając zabezpieczenia finansowego,

5 *Poczet skazańców na Sybir do guberni tylko Wiatskiej z Powstania roku 1830/3, sporządzony w Wiatce 1832 r.*, Kraków 1867, s. 20.

6 *Księga Pamiątkowa w 50 rocznicę Powstania 1830 roku zawierająca spis imienny dowódców i sztabs-oficerów tudzież oficerów, podoficerów i żołnierzy Armii Polskiej w tymże roku Krzyżem Wojskowym „Virtuti Militari” ozdobionych*, Lwów 1881, s. 58.

7 *Poczet skazańców na Sybir do guberni tylko Wiatskiej z Powstania roku 1830/3, sporządzony w Wiatce 1832 r.*, Kraków 1867, s. 20.

8 F. Radziszewski, *Kalendarzyk Polityczny na rok 1849*, Warszawa 1849, s. 367.

9 APŁ, ASC parafii rzymskokatolickiej w Szadku, Księga UMZ 1808–1920, akt małżeństw nr 25/1839.

10 Tamże, akt urodzin nr 5/1847.

11 Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: APP), ASC parafii rzymskokatolickiej w Błaszczkach, Księga UMZ 1616–1884, akt urodzenia nr 127/1847.

12 M. Król, *Błaszki w latach 1793–1869 studium ekonomiczno-społeczne*, Łódź 2013, s. 43.

13 Tamże, s. 52.

14 APP, parafia rzymskokatolicka w Błaszczkach, Księga UMZ 1616–1884, akt zgonu nr 51/1849.

osamotniona śmiercią ojca i męża, opuściła Błaszki i udała się do Zgierza, gdzie zamieszkiwali rodzice matki Lucjana. Niestety, w 1855 roku zmarła również rodzicielka¹⁵. Chłopiec w wieku 11 lat został sierotą. Młodzieńcem zajął się dziadek, Kajetan Szczawiński, który był rejentem w Zgierzu¹⁶. Mógł on pozwolić sobie na inwestycję w edukację swojego wnuka. Lucjan został wysłany do Gimnazjum Realnego w Warszawie, jednej z najlepszych szkół średnich w Królestwie Polskim. W grudniu 1858 roku, Lucjan jako uczeń oddziału wstępnego otrzymał list pochwalny. Informacja o uroczystościach egzaminu na wyżej wymienioną uczelnię oraz uznanie pracy jej uczniów pojawiła się w prasie lokalnej¹⁷. Niestety, z powodu śmierci dziadka w 1861 roku rodzina nie była w stanie utrzymać Lucjana w Warszawie i chłopiec musiał przerwać naukę¹⁸. Ze względu na pamięć, zasługi jego ojca i dziadka, Lucjan został żołnierzem 19 Kostromskiego Pułku Piechoty, stacjonującego w Łowiczu¹⁹.

W 1863 roku wybuchło powstanie. Nie wiemy, kiedy dokładnie młody chorąży dołączył do partii powstańczej. Natomiast wiadomym jest, że jego wiedza wojskowa, znajomość sposobu walki armii rosyjskiej, były absolutnie nie do przecenienia. Został adiutantem Roberta Skowrońskiego, dowódcy dużego zgrupowania wojsk powstańczych na terenie powiatu łęczyckiego w województwie kaliskim²⁰. Awansował do stopnia porucznika i przyjął na potrzeby wojny nazwisko Józef Kraszewski²¹. Fakt przyjęcia nazwiska znanego pisarza może z pewnością świadczyć o autorytecie, jakim Józef Kraszewski cieszył się wśród patriotycznej młodzieży polskiej.

Szlak bojowy Juliana Tatarowcza niestety nie jest nam znany. Nie wiemy, czy wraz ze Skowrońskim walczył z Moskalami w lutym 1863 roku w województwie płockim. Możemy przypuszczać z dużą dozą prawdopodobieństwa,

15 APŁ, parafia rzymskokatolicka w Zgierzu, Księga UMZ 1708–1919, akt zgonu nr 248 z 1855 roku.

16 „Kurier Warszawski” z 8 lutego 1849 r., nr 37, s. 1.

17 „Kurier Warszawski” z 8 stycznia 1859 r., nr 39, s. 2.

18 APŁ, Parafia Najświętszej Marii Panny w Łodzi, Księga UMZ 1685–1933, akt zgonu nr 443/1861.

19 R. Oczykowski, *Przechadzka po Łowiczu*, Łowicz 2020, s. 46.

20 A. Nowolecki, *Pamiętka dla rodzin polskich: krótkie wiadomości biograficzne o straconych na rusztowaniach, rozstrzelanych, poległych na polu boju, oraz zmarłych w więzieniach, na tulactwie i na wygnaniu syberyjskim: 1861–1866*, cz. 2, s. 278.

21 S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863–1864 oraz alfabetyczny spis alfabetyczny bitew i potyczek 1863–1864*, Rapperswil 1913, s. 442.

że wraz ze swoim dowódcą 18 czerwca 1863 roku przejeżdżał konno przez Nowy Rynek w Łodzi, siejąc przerażenie w szeregach załogi rosyjskiej²². Z pewnością brał udział w zwycięskiej potyczce 8 lipca 1863 roku pod Walewicami, gdzie według raportu Roberta Skowrońskiego oddział łączycy liczący 300 osób rozbił dwie rotę piechoty i sotnię kozaków. Następnego dnia, po odpoczynku w Plutwinach, połączywszy się z jazdą gostyńską pod dowództwem pułkownika Emeryka Syrewicza, podążył do Kter celem połączenia się z jazdą kapitana Józefa Skrzyńskiego²³. To tutaj, pomiędzy wsią Zieleniew a majątkiem w Kterach (ryc. 1), doszło do krwawego pojedynku kawalerskiego na szable. Przebieg bitwy, zrekonstruowany na podstawie raportu majora Roberta Skowrońskiego wyglądał następująco:

Stoczyłem dziś potyczkę z Moskalami, którzy byli w sile 4 rot piechoty, szwadronu huzarów, 40 kozaków i dwa dział. Bój rozpoczęli Moskale od armat we wsi Bolkowie. Ja nie mogąc się opierać tak przeważnym siłom cofnąłem się w porządku, zostawiwszy ariergardę do ostrzeliwania się, tembardziej, że błota wspomnianej wsi stały mi na przeszkodzie. Przechodząc błota kazałem spalić mosty. We wsi dopiero Kterach stawilem czoło nieprzyjacielowi, prowadząc ułanów i strzelców konnych do ataku. Walka we wspomnianej wsi trwała godzin 3, po upływie których nakazałem odwrót, bo piechota nieprzyjacielska z armatami nadciągała. Moskale także się cofnęli. Z mojej strony zginął podporucznik Tatarkiewicz, mój adjutant, żołnierzy 13 rannych i 5 zaginionych, Moskale stracili do 50 rannych i zabitych, kozacy prawie wszyscy w pień wycięci, ponieważ zostawiwszy konie w błotach, byli pieszo. Zdaje się, że ze strony Moskali padł major huzarów, który walecznie się potykał, przodując swoim w boju²⁴.

Stanisław Zieliński, autor monumentalnego dzieła „Bitwy i potyczki 1863–1864 oraz alfabetyczny spis bitew i potyczek 1863–1864”, na podstawie opisu bitwy zamieszczonego w czasopiśmie „Niepodległość, „Czas”, „Wielenie Wieści”²⁵, pisał, że Lucjan Tatarowicz nie oddał swojego życia bez walki. Zanim dosięgła go rosyjska szabela, otoczony przez huzarów, dwóch z nich położył trupem²⁶. Był to piątek, 10 lipca 1863 roku. Zginęło tego

22 Tamże, s. 35.

23 Tamże, s. 36.

24 „Gazeta W. Xięstwa Poznańskiego” z 10 sierpnia 1863 r., nr 184, s. 2.

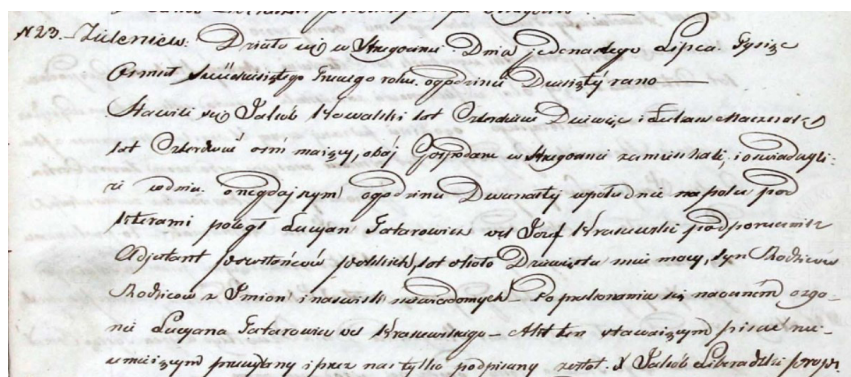
25 S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863–1864 oraz alfabetyczny spis alfabetyczny bitew i potyczek 1863–1864*, Rapperswil 1913, s. 490.

26 Tamże, s. 37.

dnia (lub kilka dni po wydarzeniu) dziewięć osób. Poległy Lucjan Tatarowicz (ryc. 2), wraz z 22-letnim Juliuszem Arentem, 20-letnim Józefem Maciejewskim, Antonim Wieszczyckim, lat 18, Władysławem Szymańskim lat 27, wspomnianym oficerem Cieleckim i pozostałymi trzema towarzyszami walk, został pochowany na cmentarzu w Strzegocinie²⁷. Niestety, po grobie wojennym, nie ma dzisiaj śladu.

Ryc. 1. Miejsce bitwy pomiędzy Kterami a Zieleniewem
Źródło: Topograficzna karta Królestwa Polskiego, kol. 2, sek. 4

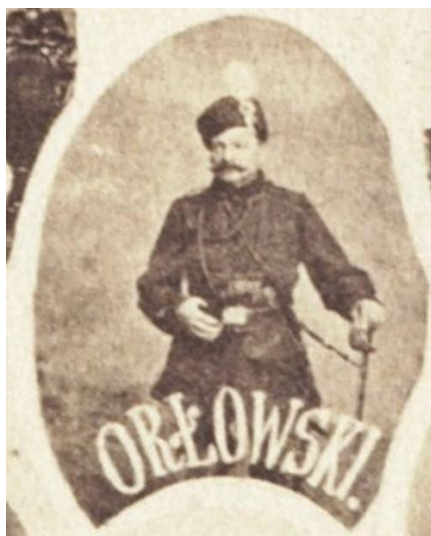

Ryc. 2. Akt zgonu nr 23 z 1863 r.
Źródło: parafia Strzegocin

²⁷ ADŁ, ASC parafii rzymskokatolickiej w Strzegocinie, Katalog zgony, Zespół 1684d, akty zgonu z 1863 r. nr 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32.

Istnieje duże prawdopodobieństwo, że wraz z Lucjanem Tatarowiczem walczył pod Kterami inny bohater tego artykułu – Bolesław Kwiatużyński, żołnierz majora Władysława Orłowskiego (ryc. 3), naczelnika wojennego powiatu gostyńskiego, byłego żołnierza warszawskiego regimentu gwardii Armii Imperium Rosyjskiego, lub ułan naczelnika wojennego województwa mazowieckiego, pułkownika Michała Zielińskiego, byłego porucznika artylerii wojsk rosyjskich²⁸, których plutony kawalerii walczyły pod Kterami²⁹. Być może żołnierze, podczas postoju, mieli okazję wymienić parę zdań. Powspominać o Szadku, miejscu swojego urodzenia.

Ryc. 3. Major Władysław Orłowski. Fragment plakatu narodowego, wydanego po powstaniu styczniowym

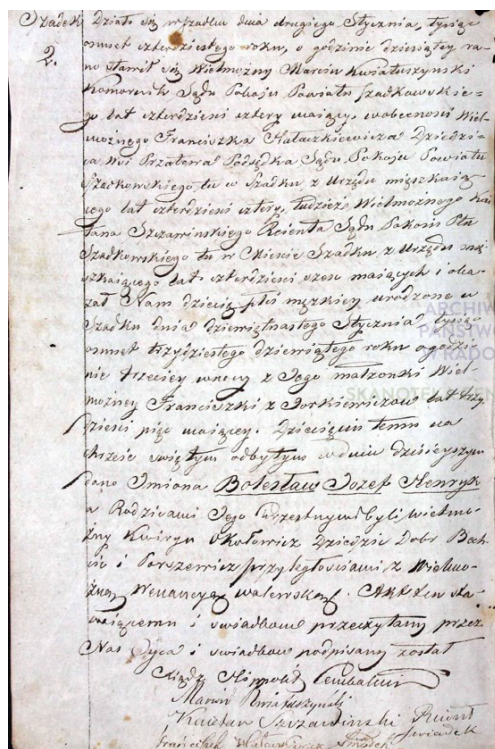
Źródło: <https://polona.pl> [dostęp: 1.10.2023]

Bolesław Józef Henryk Kwiatużyński urodził się 19 stycznia 1839 roku w Szadku³⁰ (ryc. 4). Był piątym z siedmiorga dzieci Marcina Kwiatużyńskiego, komornika przy sądzie okręgowym w Szadku, oraz Franciszki Jurkiewicz.

28 J. Białynia Chołodecki, *Pamiętnik powstania styczniowego w pięćdziesiątą rocznicę wypadków*, Lwów 1913, s. 414.

29 S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863–1864 oraz alfabetyczny spis alfabetyczny bitew i potyczek 1863–1864*, Rapperswil 1913, s. 456.

30 APŁ, ASC parafii rzymskokatolickiej w Szadku, Księga UMZ 1808–1920, akt urodzenia nr 25/1839.

Ryc. 4. Akt urodzin Bolesława Kwiatużyńskiego nr 2 z 1840 r.
 Źródło: parafia Szadek

Nie wiemy nic o dzieciństwie Bolesława. Możemy sobie tylko wyobrazić, że liczna rodzina żyła na wysokim poziomie i mogła sobie na dużo pozwolić. W połowie lat 50. Kwiatużyńscy przenieśli się do Kutna. Ojciec otrzymał pracę komornika przy sądzie kutnowskim, dla dzieci otworzyła się możliwość odniesienia sukcesu w branży cukrowniczej. Starszy brat, Przemysław, urodzony w Szadku w 1831 roku, znalazł pracę w cukrowni w Łąniętach. Bolesław, śladem brata, podjął pracę w cukrowni Łąnięta i został pomocnikiem dyrektora, *notabene* brata Przemysława. Wszystkie te fakty miały miejsce tuż przed wydarzeniami 1863 roku³¹.

Nie wiemy dokładnie kiedy Bolesław Kwiatużyński został żołnierzem powstania styczniowego. Znamy natomiast dobrze ostatnie dni jego walki i jego życia. Najprawdopodobniej był kawalerzystą w oddziale majora Władysława

31 APŁ, ASC parafii rzymskokatolickiej w Kutnie, zespół 1537d, Księga UMZ 1810–1929, akt zgonu nr 21/1872, oraz APŁ, ASC parafii rzymskokatolickiej w Strykowie, zespół 1682d, Księga UMZ 1861–1865, akt zgonu nr 53/1863.

Orłowskiego, naczelnika wojennego powiatu gostyńskiego, byłego żołnierza warszawskiego regimentu gwardii Armii Imperium Rosyjskiego, lub ułanem naczelnika wojennego województwa mazowieckiego, pułkownika Michała Zielińskiego, byłego porucznika artylerii wojsk rosyjskich.

Oddziały powstańcze pułkownika Michała Zielińskiego, stacjonujące w Kłodawie, zamierzały 17 września osiągnąć cel, jakim były lasy w miejscowości Baranowizna, w powiecie gostyńskim. Przemierzając się, straż tylne zauważyły przesuwanie się wojsk nieprzyjacielskich postępujących za nimi od strony Kutna. Postanowiono zmienić plany i znaleźć schronienie w okolicy wsi Osiek. W Baranowiznie dołączył do nich oddział jazdy łęczyckiej majora Władysława Orłowskiego. Chcąc uniknąć okrążenia przez wojska rosyjskie, zbliżające się ku nim od strony Łowicza, Skierniewic, Warszawy, dowódcy polscy postanowili ostrym marszem skierować swoje siły do miejscowości Nowe Miasto nad Pilicą. Po drodze, 23 września w miejscowości Żdźary, natknęli się na Moskali. Wywiązała się walka. Bój był zażarty, kilkuset żołnierzy z obu stron, używając broni palnej i broni siecznej, próbowało przechylić zwycięstwo na swoją stronę. Walka nie rozstrzygnęła się, jednak nasze siły po rozpoznaniu nadciągających posiłków rosyjskich, zdecydowały się wycofać. Pod Domaniewiczami oddział przeszedł Pilicę i zatrzymał się w Studziannej. Zdecydowano przejść Pilicę i ruszyć w kierunku Inowłódza. Wróg, pomimo znacznych strat, postępował stale za nimi. 24 września, o godzinie 3 nad ranem, dotarła depesza, że wróg jest już w Studziannej. Na wiadomość o tym, dowódcy postanowili przemieścić się do Woli Tarnawskiej. Tam Zieliński z Orłowskim przegrupowali siły. Wobec braku amunicji schowano broń i rozpuszczono piechotę do domów. Kawaleria Zielińskiego i Orłowskiego ruszyła szybkim kłusem w kierunku powiatu brzezińskiego³². Nocleg udało się znaleźć u proboszcza Honorego Katylli, w zabudowaniach parafii Gałków, na zachód od Koluszek w kierunku Łodzi³³. Był 25 września, poranek. Pod Gałkowem zaatakowała ich 1 rota piechoty, 60 kozaków i pół szwadronu huzarów. Piechota zaczęła razić naszych żołnierzy silnym ogniem. Zieliński zdecydował zaatakować piechurów szarżą ułańską częścią swojego oddziału, bojąc się jednak, że jest to tylko awangarda większych sił, pozostałą część wycofał na z góry upatrzone pozycje. Zmęczone długim marszem oddziały, uszczuplone półtoragodzinną walką, odstrzeliwując się idącemu ich tropem wrogowi, znalazły miejsce

32 „Dziennik Poznański” z dnia 15 października 1863 r., nr 236, s. 2.

33 <https://galkowek.pl/historia-2/galkow-w-powstaniu-styczniowym-1863-r/> [dostęp: 5.10.2023].

na spoczynek we wsi Skoszewy. Było południe 25 września. Rozkulbaczono konie, dano im obrok. Lance zostały odłożone, ogniska rozpalone, posiłek był przygotowywany. Żołnierze potrzebowali odpoczynku, oficerowie zebrania myśli. Znajdujący się wśród nich Bogdan Kwiatużyński być może pomyślał o spokojnej pracy w cukrowni, o rodzinie... Nie dane im było jednak długo odpoczywać. Nadjechał na koniu żołnierz wystawiony w pikiecie, alarmując o nadciągającym wrogu. Ledwie dosiedli koni, wróg już znajdował się we wsi, cwałując w ich kierunku. Była to awangarda sił rosyjskich złożona ze 100 huźarów i 40 kozaków lotnego oddziału porucznika Kosmy Iwanowicza Zankisowa³⁴. Do kawalerii dołączyła, przywieziona na podwodach, piechota, która zaczęła razić naszych żołnierzy tyralierskim ogniem karabinowym. Trzech naszych kawalerzystów zginęło, wśród nich 18-letni Antoni Jan Nepomucen Sokolnicki, którego rodzice mieszkający w Pawłowicach, parafia Łęki Kościelne, rozpoznali go i pochowali po bitwie na miejscowym cmentarzu. Reszta oddziału w panice uciekła w kierunku Strykowa, próbując znaleźć ucieczkę w dobieszkowskim lesie. Pod młynem w Dobieszkowie (ryc. 5) Zieliński zatrzymał się, chcąc stawić opór, lecz popłoch w szeregach powstańców, brak możliwości odpowiedniego nawrotu i rozpędzenia szwadronu postawiły ich w sytuacji krytycznej. Podjęli walkę, ale była to walka śmiertelna dla naszych chłopaków. Zginął adiutant pułkownika Zielińskiego, lekarz Lucjan Schmidt,

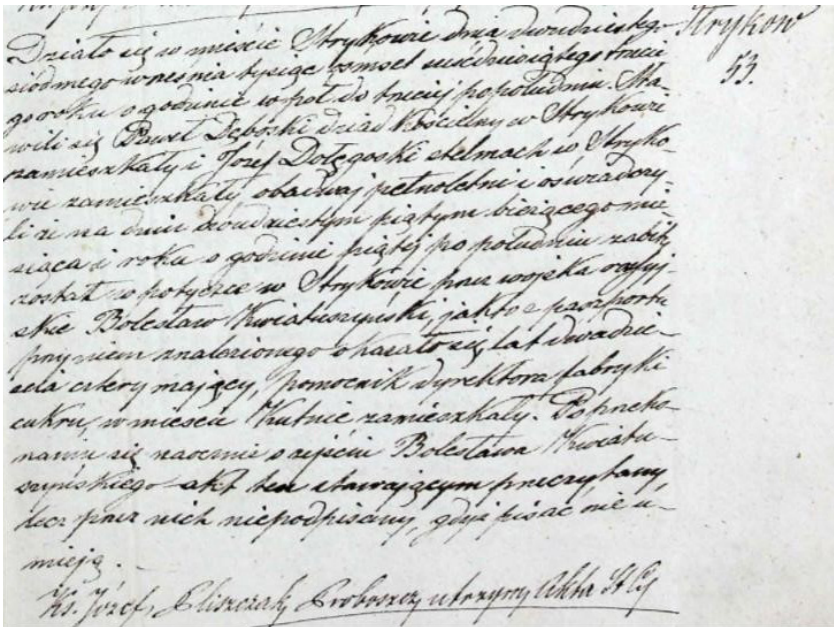
Ryc. 5. Miejsce bitwy pod Dobieszkowem

Źródło: Topograficzna karta Królestwa Polskiego, kol. 3, sek. 4

34 APŁ, ASC parafii rzymskokatolickiej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Barbary w Skoszewach, Katalog zgony, zespół 1668d, akty zgonu z 1863 r. nr 42, 43, 44.

który jeszcze dwa dni wcześniej pod Żdzarami stoczył bohaterski pojedynek na szable z oficerem kozaków. Tym razem nie miał szczęścia. Padł pod nim koń i Lucjan, próbując postawić go na nogi, dostał szablą przez twarz. Nie tylko on nie miał szczęścia. Kilkunastu naszych ułanów padło. Ranni zostali dorżnięci kindżałami³⁵.

Wróg gonił naszych kawalerzystów, doganiając ich już na ulicach Strykowa. Tutaj swoje życie stracił Bolesław Kwiatuśzyński (ryc. 6), wraz z 4 swoimi towarzyszami walki. Rozpoznano go po paszporcie, który trzymał schowany na piersi³⁶.

Ryc. 6. Akt zgonu nr 53 z 1863 r.

Źródło: parafia Stryków

Dzisiaj, po 160 latach, będziemy mogli oddać w skromny sposób hołd tym młodym ludziom. Na bramie cmentarnej w Strykowie i na dużym głazie narzutowym w Dobieszkowie, zostaną umieszczone tablice świadczące o tych wydarzeniach³⁷ (ryc. 7, ryc. 8). Chwała pokonanym, lecz niezwyciężonym.

35 „Dziennik Poznański” z 16 października 1863 r., nr 236, s. 1.

36 APŁ, ASC parafii rzymskokatolickiej w Strykowie, zespół 1682d, Księga UMZ 1861–1865, akty zgonu nr 52, 53, 54, 55, 56/1863.

37 25 września 2023 roku została odsłonięta tablica upamiętniająca bitwę pod Dobieszkowem.

Ryc. 7. Tablica upamiętniająca bitwę pod Dobieszkowem
Źródło: fotografia własna

Ryc. 8. Projekt tablicy, która zostanie zamontowana na grobie wojennym
w Strykowie
Źródło: materiały projektowe Towarzystwa „Strzelec” i P. H. Rodziewicza

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Diecezjalne w Łowiczu

ASC parafii rzymskokatolickiej pw. św. Bartłomieja i św. Wojciecha w Strzegocinie, zespół 1684d, akty zgonu z 1863 r. nr 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32.

Archiwum Państwowe w Łodzi

APŁ, ASC Parafii Rzymskokatolickiej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Barbary w Skoszewach, Katalog zgonu, zespół 1668d, akty zgonu z 1863 r. nr 42, 43, 44.

ASC parafii rzymskokatolickiej pw. Najświętszej Marii Panny w Łodzi, akt zgonu z 1861 r. nr 443.

ASC parafii rzymskokatolickiej pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Zgierzcu, akt zgonu z 1855 r. nr 248.

ASC parafii rzymskokatolickiej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Jakuba Apostoła w Szadku: akt urodzenia z 1844 r. nr 61, akt urodzenia z 1847 r. nr 5, akt małżeństwa z 1839 r. nr 25.

ASC parafii rzymskokatolickiej w Strykowie, akty zgonu z 1863 r. nr 52, 53, 54, 55, 56.

Archiwum Państwowe w Poznaniu

ASC parafii rzymskokatolickiej pw. św. Anny w Błaszczkach: akt urodzenia z 1847 nr 127, akt zgonu z 1849 r. nr 51.

Źródła prasowe

„Dziennik Poznański” z 16 października 1863 r., nr 236, s. 1–2.

„Gazeta W. Xięstwa Poznańskiego” z 10 sierpnia 1863 r., nr 184, s. 2.

„Kurier Warszawski” z 8 lutego 1849 r., nr 37, s. 1

„Kurier Warszawski” z 8 stycznia 1859 r., nr 39, s. 2.

Mapy

Topograficzna Karta Królestwa Polskiego, kol. 2, sek. 4; kol. 3, sek. 4.

Opracowania, artykuły historyczne

Białynia Chołodecki J., *Pamiętnik powstania styczniowego w pięćdziesiątą rocznicę wypadków*, Lwów 1913, s. 414.

Nowolecki A., *Pamiętka dla rodzin polskich: krótkie wiadomości biograficzne o straconych na rusztowaniach, rozstrzelanych, poległych na polu boju, oraz zmarłych w więzieniach, na tułactwie i na wygnaniu syberyjskim: 1861–1866*, cz. 2, s. 278.

Oczykowski R., *Przechadzka po Łowiczu*, Łowicz 2020, s. 46.

Poczet skazańców na Sybir do guberni tylko Wiatskiej z Powstania roku 1830/3, sporządzony w Wiatce 1832 r., Kraków 1867, s. 20.

Radziszewski F., *Kalendarzyk Polityczny na rok 1849*, Warszawa 1849, s. 367.

Xięga Pamiętkowa w 50 rocznicę Powstania 1830 roku zawierająca spis imienny dowódców i sztabs-oficerów tudzież oficerów, podoficerów i żołnierzy Armii Polskiej w tymże roku Krzyżem Wojskowym „Virtuti Militari” ozdobionych, Lwów 1881, s. 58.

Zieliński S., *Bitwy i potyczki 1863–1864 oraz alfabetyczny spis alfabetyczny bitew i potyczek 1863–1864*, Rapperswil 1913, s. 490.

Źródła internetowe

Baza grobów powstańców styczniowych. Projekt Federacji Patriotycznej finansowany przez Kancelarię Prezesa Ministrów; <https://mapa.powstancystyczniowi.pl/index.php/view/map/?repository=styczen&project=styczen> [dostęp: 4.06.2023].

<https://galkowek.pl/historia-2/galkow-w-powstaniu-styczniowym-1863-1/> [dostęp: 5.10.2023].